

Юдіна Н.О.
*канд.психол.наук, кафедра психології
Полтавського державного педагогічного
університету ім.В.Г.Короленка*

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ІНТЕГРОВАНОМУ НАВЧАННІ

В практику сучасної школи останнім часом впроваджується багато інноваційних ідей з метою покращання навчально-виховного процесу. Однією з педагогічних технологій, найбільш поширених у початковій школі, є **інтегрований курс “Довкілля”**, який інтегрує систему природничих дисциплін.

Існують позитивні і негативні аспекти для запровадження інтеграції в початковій школі. До позитивних аспектів відносяться наявність великих потенційних можливостей у розвитку пізнавальних процесів, здібностей, мотиваційної сфери, інтелекту дитини, що у традиційному навчанні використовуються недостатньо.

До негативних аспектів можна віднести :

- обмежене число навчальних предметів (це можна компенсувати тим, що зміст невеликого обсягу засвоєваних знань здатний більш чітко відобразити дійсну картину світу, взаємозв'язок її частин);
- необхідність формування надзвичайно важливих для подальшого навчання навичок читання, письма, рахунку (традиційний досвід навчання читанню і математиці свідчить про широкі інтеграційні можливості – читання крім літературних текстів матеріалів по історії, природознавству; математика вбирає арифметичний, геометричний, алгебраїчний матеріал);
- труднощі викладання інтегрованих курсів так, щоб дітям даного віку було зрозуміло і цікаво (шляхи подолання цього лежать у галузі розробки оптимальних методик, вивіренних практикою навчання, а також у спеціальній системі підготовки вчителя).

Розвиток мотивації в умовах традиційного початкового навчання є достатньо вивченим (М.І.Алексєєва, Л.І.Божович, Н.О.Бойко, І.Г.Головська, Є.С.Дрозденко, В.А.Жданова, О.І.Киричук, А.К.Маркова, М.В.Матюхіна, Н.Ф.Тализіна, Н.Г.Щербакова, Н.В.Єлфімова, В.Ф.Моргун, М.Ф.Морозов, Н.Г.Морозова, Г.І.Щукіна), в той час як експериментальні дані про вплив інтегрованих курсів на розвиток навчальної діяльності та, зокрема, мотивації навчання молодших школярів поки що відсутні.

Експериментальне дослідження розвитку мотивації учнів початкової школи у процесі інтегрованого навчання проводилося протягом трьох років лонгітюдним методом та методом разових зрізів на базі шкіл №№ 10,30, 31,37 м.Полтави і охопило 295 учнів 1-3 класів вказаних закладів.

Інтегрований курс “Довкілля” формує у свідомості учнів систему знань, яка включає знання про фізичні, астрономічні, фізико-географічні, хімічні, біологічні явища з життєвого світу дитини відповідно до інтересів і уподобань учнів даного віку; відомості з етнографії, історії краю, життя суспільства; знання про здоровий спосіб життя та безпеку життєдіяльності.

Курс “Довкілля” вивчається 3 години на тиждень. В кожній період навчання переважає один певний метод пізнання навколишнього світу, який відповідає віковим особливостям учнів, згідно з яким і названо курс: 1-й клас – “Запитую довілля”, 2-й клас – “Спостерігаю довілля”, 3-й клас – “Досліджую довілля”. Згідно програм розроблено: система підручників, посібників, зошитів, щоденників для учнів; система посібників для вчителів; телесеріали “Уроки серед природи” (1-6 кл.); методичні розробки для проведення “інтегративних днів”; методичні основи обладнання кабінету “Довкілля” [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Форми занять, специфічні для програми “Довкілля”, включають як традиційні уроки, на яких враховується інтеграція знань (урок вивчення нового матеріалу, практичні роботи, контроль знань), так і специфічні для програми „Довкілля” заняття: уроки серед природи; заняття на екологічній стежці; узагальнюючі уроки; інтегровані дні; „динамічні паузи”.

Урок засвоєння нового матеріалу є основним у цій системі. Структура його суттєво відрізняється від аналогічного уроку в традиційній школі. В моделі „Довкілля” засвоєння нового матеріалу відбувається на основі інтеграції декількох потоків інформації: від об'єктивної реальності (довкілля чи окремих об'єктів довкілля); від тексту; від спілкування учнів між собою (під час роботи в групах); від спілкування з учителем.

Всі види уроків спрямовані на формування в учнів уявлень про основні загальнонаукові поняття; на розвиток інтелектуальних здібностей та вмінь аналізувати, синтезувати, порівнювати, уяви, уваги, спостережливості, пам'яті, вміння співпрацювати в групах, критично ставитись до своїх думок; рис природодослідника; екологічної культури, моральних якостей, любові до рідного краю.

Методи навчання, специфічні для програми „Довкілля”:

- планування і проведення спостережень, досліджень по встановленню загальних зв'язків між об'єктами довкілля;
- системне пояснення об'єктів (встановлення структури об'єкту, його внутрішніх і зовнішніх зв'язків, його розвитку);
- встановлення дидактичного тезаурусу засвоєних знань - ієрархізація вивчених понять відповідно до їх загальності, фундаментальності;
- моделювання цілісності дидактичних відрізків навчального матеріалу;
- переформулювання, ущільнення (згортання, концентрація) одержаної інформації на основі сутнісних зв'язків;
- структурування ущільненої інформації - встановлення між її елементами зв'язків на основі специфічних (фізичних, хімічних, біологічних) законів і загальних закономірностей природи;
- подання інформації в знаковій формі, у початковій школі це малюнки, найчастіше умовні.
- групова організація дослідницько-пошукової практичної роботи.

Система методів інтегрованого навчання повинна стимулювати певні мотиви навчання в структурі мотивації молодших школярів: робота в групах

спрямована на розвиток мовлення і мовленнєвого мислення учнів, формування вмінь продуктивно спілкуватися, допомагати один одному в навчанні, зрозуміло викладати думки, бути цікавим співбесідником; індивідуальна робота спрямована на розвиток творчих здібностей і інтелектуальних вмінь, вміння фантазувати, моделювати в малюнках реальну дійсність; уроки серед природи мають пізнавальне і виховне значення, формують дослідницьке ставлення до навколишнього світу, практичні навички пошукової роботи і спостереження.

В зв'язку з тим, що в якості окремого мотиву в **структуру мотивації** дослідники включають всі види стимулів: потреби, мотиви, інтереси, прагнення, цілі, мотиваційні установки, ідеали (Л.І.Божовіч, В.К.Вілюнас, Є.П.Ільїн, І.В.Імеладзе, В.І.Ковальов, О.М.Леонт'єв, К.К.Платонов, П.М.Якобсон), необхідно вивчати одразу декілька складових мотивації навчання, що досягається використанням комплексу методик.

Наше дослідження мотивації навчання походило за *комплексною програмою*, до складу якої входили такі методики: методика вивчення рольового репертуару учнів; проєктивна малюнкова методика “Школа і Я”; методика вибору улюблених навчальних предметів; анкетування; методика парних порівнянь мотивів; методика незакінчених речень. Розглянемо їх детальніше.

Методика вивчення рольового репертуару учнів “Хто я?” (дослідження рольових переваг особистості). Методика являє собою опитувальник відкритого типу, який складається з одного питання, але потребує декількох різних відповідей на нього [7, 8]. Для дослідження дітей нашого віку достатнім ми вважали п'ять позицій. Інструкція досліджуваному: “Дай, будь ласка, п'ять різних відповідей на одне запитання стосовно себе “Хто я?”. Відповідай швидко те, що першим спадає на думку”. Так, наприклад, учень А. дає відповіді: школяр, учень, першокласник..., а учень Б. відповідає: син, онук, брат... З прикладу зрозуміло, що учень А. цінує перш за все свої шкільні обов'язки, а учень

Б. - сімейні цінності. Рольовий репертуар можна інтерпретувати і оцінювати в залежності від мети обстеження.

Для обробки результатів ми використовували типологію ролей, запропоновану В.Ф. Моргуном [9], яка дозволяє проаналізувати отриманий репертуар ролей за смыслом шляхом виділення блоків: біологічні ролі (жива істота, стать); соціально-вікові ролі (дитина, громадянин, член суспільства); персоно-етнічні ролі (ім'я, національність); сімейно-етичні ролі (родич, друг); освітньо-професійні ролі (учень, відмінник, майбутній лікар, майбутній вчитель).

При лонгitudному дослідженні доцільно звертати увагу на динаміку змін рангових місць різних груп ролей в процесі навчання, при зрізовому – розглядати конкретний зміст ролей кожної групи.

Проективна малюнка методика “Школа і Я”. Методика спрямована на визначення узагальненого ставлення учнів до школи, виявлення її значущості, характеру та емоційного забарвлення [10]. Школярам пропонується намалювати малюнок на тему “Школа і я”. Час малювання не обмежується. Після закінчення малюнка учень пояснює зображення, його зміст, деталі, елементи. Малюнок школи оцінюється за такими критеріями: наявність будинку школи, зображеного ззовні або всередині, шкільної обстановки (клас, зал, кабінет та ін.); наявність деталей та їх кількість, змістовний характер деталей (ставлення власне до педагогічного процесу: підручники, карти, парти та ін.); присутність на малюнку суб'єктів педагогічного процесу (вчителів, учнів). На малюнку “Я” виділяється: наявність самого учня на малюнку; його просторова позиція; наявність на малюнку якого-небудь помальованого зв'язку зі школою (стежка, зміст діалогу з іншим персонажем малюнку). Коментарі учня дозволяють уточнити сюжет малюнку та значення його деталей. Ми аналізуємо тільки сюжет, зміст малюнку, залишаючи за межами розгляду його динамічні особливості як більш неоднозначні. Аналізуючи малюнки, ми звертали увагу на те, як сам школяр в цьому образі конструє та

відтворює значення школи в сфері своїх особистісних інтересів, відображує свою позицію по відношенню до школи.

Важливим, на нашу думку, є:

- малювання школи зсередини та “Я” усередині школи, що свідчить про краще пристосування до шкільного життя, “злиття” зі школою, загальне прийняття школи;
- позитивне зображення інших учнів свідчить про розвинуті міжособистісні стосунки з однокласниками, дружбу між дітьми (крім негативних сюжетів - бійок, сварок тощо);
- позитивне зображення вчителя свідчить про більш тісний емоційний зв'язок з вчителем, визнання його провідної ролі в навчальному процесі (крім негативних сюжетів – вчитель сварить учня, ставить погану оцінку тощо);
- зображення навчальних атрибутів свідчить про розуміння шкільного життя саме як навчального, розуміння неможливості одержання знань без шкільних атрибутів;
- наявність елементів природи на малюнках свідчить про “інтегрованість” в навколишнє середовище, в природне довкілля, що оточує дитину поза стінами школи, та її ставлення до навколишнього.

Методика вибору улюблених навчальних предметів. Методика вибору улюблених шкільних предметів спрямована на виявлення місця кожного навчального предмету в структурі навчальних інтересів школяра або групи дітей [9].

Інструкція досліджуваному першого класу: “Перед тобою картки, на яких написані назви всіх навчальних предметів. Вибери з них три предмети, яки тобі найбільше подобаються”. Вибір фіксується. При проведенні методики в другому-третьому класах учні самостійно обирають з переліку предметів і записують три найбільш улюблених. При обробці результатів підраховується кількість виборів, яку отримує кожний предмет. Це число і визначає місце предмету в ієрархії навчальних інтересів у цілому по класу.

Популярність предмету визначається тим, як часто він обирається учнями. Престижність предмету залежить від того, на якому місці він обирається учнями.

Методика парних порівнянь мотивів. Методика дозволяє простежити зміст кожного з мотивів по мірі ускладнення і розвитку як діяльності, так і самих мотивів (автор В.Ф.Моргун) [11].

Методика складається з двох частин: *анкета* дозволяє виявити місце мотивації навчання в різних видах діяльності; *методика парних порівнянь* дозволяє порівнювати різні мотиви діяльності і визначати з них найбільш привабливі для дітей.

Анкетування школярів проводиться також на друкованій основі спеціального бланку. Учні пропонуються відповідати на питання анкети, що дозволяють розкрити конкретний зміст кожного з мотивів для учнів і визначити місце навчальної діяльності в ньому.

Питання анкети:

1. Що тебе більш за все радує у школі?
2. В чому причина твого доброго настрою у школі?
3. Коли у тебе буває нормальній настрій?
4. Що є основною причиною поганого настрою?
5. Що тебе більш за все засмучує у школі?
6. Яку справу ти вважаєш для себе самою захоплюючою?
7. З ким ти більш за все любиш спілкуватися?
8. Які якості твого характеру та здібності ти намагаєшся поліпшити?
9. Яку справу, необхідну для інших, ти намагаєшся доводити до кінця?
10. Чим тобі подобається займатися під керівництвом вчителів?
11. Які звичні обов'язки ти виконуєш з найбільшим бажанням?
12. Що ти любиш робити творчо та самостійно?
13. Що ти намагаєшся робити своїми руками, яку фізичну роботу виконувати?
14. Що ти любиш слухати і за чим ти міг би спостерігати годинами?
15. Про що ти любиш розповідати іншим, про що розмірковувати?

При обробці результатів анкетування на підставі аналізу відповідей враховується декілька змістовних блоків: навчання, хобі, спорт, заняття в позашкільних закладах (образотворчих гуртках, музичних школах, заняття танцями тощо), господарська праця, ігри, перегляд програм телебачення, читання, допомога друзям в навчанні, удосконалення характеру тощо. При обробці підраховувалася кількість відповідей по кожному блоку для кожного учня, а потім для кожної групи.

Методика парних порівнянь мотивів представляє собою сукупність суджень-індикаторів, яка дозволяє обирати один з двох пропонованих мотивів при порівнянні їх між собою. Кожному з мотивів відповідає певне судження-індикатор:

- мотив функціонування (ігровий) - займатися захоплюючою справою;
- мотив обов'язку (трудоий) - доводити до кінця справу, необхідну для інших;
- мотив спілкування - активно спілкуватися з людьми;
- мотив саморозвитку (самодіяльності) - удосконалювати свій характер та здібності;
- мотив шкільного навчання - займатися під керівництвом вчителя;
- мотив відтворення - виконувати звичні обов'язки;
- мотив творчості - творчо та самостійно виконувати будь-яку справу;
- мотив спостереження - спостерігати за навколишнім,
- мотив моторно-продуктивний - робити щось своїми руками, виконувати фізичну роботу;
- мотив мовленнєво-розумовий - розповідати по пам'яті, вирішувати задачі в думках.

При роботі з методикою один з мотивів учні обирають частіше, а інший обирають рідко чи не обирають зовсім. Шляхом підрахування кількості виборів певного мотиву підраховується загальна кількість його

виборів. Таким же чином порівнюються різні модальності шкільного настрою учнів.

Методика незакінчених речень. Методика незакінчених речень (Ж.Нюттен, модифікація О.Б Орлова) [12], складається з десяти незакінчених речень, надрукованих на бланку. Дітям пропонується закінчити речення так, як їм хочеться.

Речення, що необхідно закінчити:

1. Я намагаюсь...
2. Те, про що я думаю...
3. Я був би радий...
4. Я сподіваюсь...
5. Я впевнений...
6. Я мрію...
7. Я прагну...
8. Я хочу...
9. Я не сумніваюсь ...
10. Моя ціль...

При обробці результатів методики ми узагальнили відповіді дітей і зробили декілька блоків цілей, пов'язаних з наступними прагненнями та бажаннями: прагнення до знань, до навчання; прагнення вдосконалення результатів хобі - занять в позашкільних закладах; бажання вдосконалення характеру; досягнення позитивних стосунків з друзями; досягнення позитивних відносин в сім'ї; задоволення тільки особистісних потреб, бажання отримати подарунок, придбати певну річ; уявлення про майбутній відпочинок, канікули; уявлення про майбутнє життя; уявлення про майбутню професію; бажання бути розумним, багато знати; бажання бути дослідником, вченим, охороняти навколишнє середовище, захищати екологію.

Створені узагальнені блоки дозволили як проаналізувати питому вагу кожного блоку по всім відповідям кожної групи, так і відокремити і проаналізувати саме навчальні мотиви.

Розглянемо результати експериментального дослідження мотивації навчання учнів молодшої школи під час вивчення інтегрованого курсу “Довкілля”.

Вивчення мотивів навчання пов’язаних з **соціальними ідентифікаціям** виявило, що інтегрований курс сприяє підвищенню рівня значущості для учнів блоку *освітньо-професійних* ролей, з більшою вагомістю всередині блоку окремих ролей учня, школяра, визначення майбутньої професії. При вивченні інтегрованого курсу підвищується рівень значущості для учнів блоку *сімейно-етичних* ролей, всередині блоку підвищується вагомість дружніх ролей (див. табл.1).

Таблиця 1		
Результати дослідження рольових ідентифікацій учнів початкової школи при вивченні інтегрованого курсу “Довкілля”		
Рольові ідентифікації	Контр.гр. (%)	Експ.гр. (%)
Освітньо-професійні:	25,25	31,5
<i>учень</i>	27	43
<i>школяр</i>	6	12
<i>майбутня професія</i>	5	14
Сімейно-етичні:	19,25	24,5
<i>дружні</i>	12	17
<i>сімейні</i>	30	43
Соціально-вікові:	2	4,5
<i>дитина, маленький</i>	69	42
<i>вік</i>	31	47
<i>член суспільства, громадянин</i>	-	11
Біологічні:	22	22
<i>стать</i>	57	44
<i>людина</i>	35	26
<i>істота</i>	5	18
Персоно-етнічні:	29,25	16,25
<i>ім'я, прізвище</i>	97	70
<i>етнічні ознаки</i>	3	20
<i>особистість, індивідуальність</i>	-	11

В процесі інтегрованого навчання також підвищується значущість для учнів *соціально-вікових* ролей. Роль громадянина та члена суспільства сформована тільки в експериментальній групі.

Рівень значущості блоку *біологічних* ролей однаковий для учнів обох груп, але спостерігаються важливі відмінності у виборі окремих ролей.

Учням контрольної групи більш притаманні ролі, що позначають стать, та визначення “людина”. В експериментальній групі більша вагомість ролей “істоти” та набагато ширший їх репертуар.

В ході вивчення інтегрованого курсу виникає тенденція до зниження значущості блоку *персоно-етнічних* ролей та змінюється вагомість окремих ролей всередині блоку. Більш важливим є визначення своєї національності. Тільки учням експериментальної групи притаманні визначення себе як дослідника, індивідуальності, особистості.

При вивченні інтегрованого курсу відбувається зниження вагомості ролей, що визначають заняття дітей в позашкільних закладах та їх хобі; суто сімейних ролей; менше ідентифікацій з роллю “маленької дитини” та позначень свого імені, прізвища.

При дослідженні *загального ставлення до школи* учні, що вивчають інтегрований курс з інтенсивністю 1 годину на тиждень не виявили стійкої тенденції до збільшення кількості учнів, що малюють школу зсередини і себе всередині школи. При цьому зображення вчителя на малюнках з’являється все ж раніше, ніж в контрольному класі та більш стабільно зростає. Наявність інших учнів на малюнках в кінці дослідження значно перевищує показник контрольного класу. Поступово зростає зображення навчальних атрибутів і елементів природи. Не спостерігається значного погіршення загального ставлення до школи, деякі навіть знижені показники перебільшують аналогічні в контрольному класі.

Учні експериментальній групі з інтенсивністю викладання інтегрованого курсу 3 години на тиждень виявили стійку тенденцію до зростання протягом початкового навчання малювання школи зсередини та себе усередині школи; зображення на своїх малюнках вчителя, інших учнів, навчальних атрибутів. В малюнках учнів, що вивчають інтегрований курс звертає на себе увагу яскраво виражений творчий підхід. Підписи до малюнків мають позитивний характер. Своєрідністю малюнків експериментальної групи є зростання кількості учнів, що малюють елементи

природи та навколишнього середовища, причому зображення природи свідчить про дбайливе ставлення до довкілля (див. табл.2).

Таблиця 2		
Результати дослідження малюнковою методикою загального ставлення до школи учнів початкових класів при вивченні інтегрованого курсу “Довкілля”		
Позитивні ставлення	Контр.гр. (%)	Експ.гр. (%)
<i>До школи</i>	10,57	19,25
<i>До однокласників</i>	30,5	47,75
<i>До вчителів</i>	2,25	15,75
<i>До навчальної атрибутики</i>	20,5	55

При вивченні *інтересу до інтегрованого курсу “Довкілля” та його еквівалентів*, традиційних предметів природознавства і народознавства, виявлена набагато більша зацікавленість курсом “Довкілля”, ніж традиційними предметами. При вивченні інтегрованих курсів з інтенсивністю викладання 1 годину на тиждень на протязі трьох років початкового навчання інтерес до нього недостатньо стабільний, що ми пояснюємо неможливістю використовувати в повній мірі дослідницький підхід.

В процесі вивчення курсу з інтенсивністю викладання 3 години на тиждень інтерес до предмету поступово і стабільно зростає довілля стає улюбленим шкільним предметом для більшості учнів, при цьому інтерес і до традиційного предмету народознавство також декілька зростає.

Вивчення *популярності блоків дисциплін* дозволило виявити збільшення інтересу до інтегрованого курсу за рахунок рівномірної різниці у виборах всіх предметів та перевагу в блоці природничо-математичних дисциплін за рахунок саме інтегрованого курсу довілля.

Вивчення *престижності блоків дисциплін* дозволило виявити, що природничо-математичний блок лідирує за рахунок однаково високих показників престижності як математики, так і довілля.

При дослідженні *включення навчального компоненту в інші види діяльності* виявлено сприяння інтегрованого курсу тому, що більше учнів:

- вважають своєю улюбленою справою навчання та спілкування з однокласниками;
- частіше допомагають однокласникам у навчанні;
- включають навчання в сферу саморозвитку;
- більше учнів люблять спілкуватися саме з вчителем і однокласниками;
- на рівні шкільного навчання (під керівництвом вчителів) обирають широкі соціальні мотиви – дізнаватися нове, всьому навчатися, розумнішати;
- на рівні відтворення і творчості обирають учбові обов'язки;
- при розмовах та розмірковуваннях частіше обирають темою своє навчання, шкільне життя, учбові завдання (див.табл.3).

Таблиця 3		
Результати дослідження полімотивації учнів початкової школи при вивченні інтегрованого курсу “Довкілля”		
	Контр.гр. (%)	Експ.гр. (%)
Зміст діяльності		
Ігрова (функціонування):		
<i>навчання</i>	18,9	20
<i>спілкування з друзями</i>	7,1	8,2
Трудова		
<i>власне навчання</i>	18,3	7,1
<i>допомога однокласникам</i>	2,3	12,6
Спілкування:		
<i>з вчителем</i>	4,7	9,2
<i>з однокласниками</i>	60	68,5
Саморозвиток:		
<i>навчальні досягнення</i>	38,6	59,9
Рівні діяльності		
Навчання		
<i>широкі соціальні мотиви</i>	5,5	15,5
<i>окремий предмет</i>	90,6	76,1
Відтворення		
<i>власні навчальні обов'язки</i>	21,3	41,6
Творчості		
<i>навчальні завдання</i>	10,2	18,9
Форми діяльності		
Мовленнєво-розумова		
<i>шкільне життя</i>	13,4	22,6

Також вивчення інтегрованого курсу впливає на розвиток мотивів таким чином, що зменшується:

- вибір власних учбових обов'язків в якості справи, необхідної для інших;

- в шкільному навчанні (під керівництвом вчителів) менше віддають перевагу вивченню тільки одного окремого улюбленого шкільного предмету.

Навчальний компонент учнями обох груп не включається в перцептивну і моторно-продуктивну діяльність. Але в розумінні і змісті перцептивного мотиву відбуваються суттєві позитивні зміни.

Вивчення причин різних *модальностей настрою* виявило, що інтегрований курс сприяє тому, що на модальність настрою учнів під час шкільного навчання найбільш істотний вплив здійснюють: оцінка, взаємини з однокласниками та вчителем, власне самопочуття.

В *ієрархії мотивів* виявлені тенденції до:

- збільшення вагомості мотивів - дуже позитивного настрою, обов'язку, мовленнєво-розумового, творчості, шкільного навчання;
- зниження вагомості мотивів - моторно-продуктивного, спілкування, спостереження, відтворення, позитивного настрою, нейтрального настрою;
- не змінюється вагомість мотивів функціонування, саморозвитку, негативного та дуже негативного настрою.

Інтегрований курс сприяє змінам у розташування окремих мотивів всередині блоків.

Так, серед *мотивів-настроїв* підвищується значущість мотиву дуже позитивного настрою і знижується значущість нейтрального та дуже негативного настроїв. Серед *змістовних мотивів* найбільш помітним є підвищення значущості мотиву обов'язку і зниження значущості мотиву функціонування. Серед *мотивів-рівнів* підвищується значущість мотивів шкільного навчання і творчості, а значущість мотиву відтворення знижується. Серед *мотивів-форм* значне підвищується вагомість мовленнєво-розумового мотиву.

При аналізі ієрархії *модальностей настрою* учнів під час навчання звертає на себе увагу домінування при інтегрованому навчанні у більшості

Таблиця 4

Мотивування причин різних модальностей настрою учнями обох груп

Модальність настрою:	Мотивування причин різного настрою:	Вибори контр. групи (%)	Вибори експер. Групи (%)
Дуже гарний	оцінка	59,1	62,9
	окремий навчальний предмет	16,5	13,8
	шкільне життя	3,9	5
	стосунки з однокласниками	6,3	8,8
	стосунки з вчителем	3,1	1,3
	придбання знань	3,1	4,4
	відміна уроків	4,0	1,2

учнів дуже позитивного шкільного настрою і зменшення відсотку учнів, що відвідують школу з дуже негативним настроєм.

Гарний	оцінка	48,8	54,7
	окремий предмет	9,4	11,9
	шкільне життя	5,5	5
	стосунки з однокласниками	18,1	13,2
	стосунки з вчителем	2,4	1,9
	придбання знань	0,8	2,5
	відміна уроків	3,9	2,5
	перерва	6,3	4,4
Нормальний	оцінка	34,6	39,6
	окремий предмет	9,4	8,8
	шкільне життя	17,3	14,5
	стосунки з однокласниками	5,5	8,8
	стосунки з вчителем	0,8	4,4
	відміна уроків	15	4,4
	перерва	3,9	2,5
	Поганий	оцінка	68,5
окремий предмет		3,9	3,8
стосунки з однокласниками		17,3	16,4
стосунки з вчителем		5,5	5
Дуже поганий	оцінка	73,2	57,9
	окремий предмет	5,5	6,3
	стосунки з однокласниками	11,8	20,8
	стосунки з вчителем	4,7	8,2

Дослідження впливу інтегрованого курсу на **цілі навчання** виявило:

- підвищення значущості цілей, пов'язаних з удосконаленням характеру та поведінки; вибором майбутньої професії; позитивними переживаннями; взаєминами з друзями; розвитком інтелектуальних здібностей;

- зниження значущості цілей, пов'язаних з хобі; отриманням певної речі, подарунка, матеріальної винагороди; відпочинком, канікулами, закінченням шкільних занять; взаєминами в сім'ї (див. табл.5).

Таблиця 5		
Результати дослідження навчальних цілей учнів початкової школи при вивченні інтегрованого курсу “Довкілля”		
Цілі	Контр.гр. (%)	Експ.гр. (%)
Навчальні	26	40,5
<i>Самовдосконалення</i>	7,7	12,1
<i>Майбутня професія</i>	6,4	8,3
<i>Позитивні переживання</i>	4,6	6,9
<i>Інтелектуальний розвиток</i>	4	6,6
<i>Взаємини з однокласниками</i>	4,6	6,6

Отже, на підставі проведеного дослідження ми можемо зробити такі висновки. У процесі вивчення інтегрованого курсу відбуваються такі зміни в мотиваційній сфері молодших школярів:

- підвищується значущість освітньо-професійних ролей і, насамперед, ролі учня, школяра, майбутньої професійної ролі, а також ролей, що визначають успішність навчання; підвищенням статусу дружніх ролей; формуванням ролі громадянина, члена суспільства, дослідника, індивідуальності та особистості;
- формується загальне позитивне ставлення до школи, збільшується вагомість взаємин з вчителем та однокласниками; ситуацій уроку, творчого навчального процесу;
- зростає протягом початкового навчання інтерес до інтегрованого курсу, підвищується його престижність та популярність;
- збільшується включення навчального компоненту в різні (за змістом, формою, рівнем) види діяльності;
- посилюється вплив на зміну модальностей настрою позитивних оцінок, взаємин з однокласниками та вчителем;
- в ієрархії мотивів відбувається підвищення: мотивів шкільного навчання, творчості, обов'язку, мовленнєво-розумового, позитивних переживань; зниження мотивів: моторно-продуктивного, відтворення, спостереження і

- спілкування (з істотними позитивними змінами в їх розумінні і змісті), дуже негативного переживання;
- більшу вагомість набувають цілі, що пов'язані з навчанням, самовдосконаленням, вибором майбутньої професії, позитивними переживаннями; взаєминами з друзями, розвитком інтелектуальних здібностей; зменшується вагомість цілей, що пов'язані з хобі; отриманням матеріальної винагороди; закінченням шкільних занять та відпочинком; взаєминами в сім'ї.

Література:

1. Викладання доквілля в початковій школі (Загальні питання): Посібник для вчителів. - Полтава: НМЦІЗО, 2002. – 37с.
2. Доквілля 1-3 (4) класи: Програма для вчителів, які викладають інтегрований курс “Доквілля” в 1 – 3(4) класі. – Полтава: НМЦІЗО, 2002. – 23с.
3. Методичні рекомендації організації кабінету доквілля. - Полтава: НМЦІЗО, 2002. – 20с.
4. Сєдих К.В., Гуз К.Ж., Ільченко В.Р. Щоденник досліджень. - Полтава: НМЦІЗО, 2002. – 43с.
5. Сєдих К.В., Гуз К.Ж., Ільченко В.Р. Щоденник спостережень за доквіллям та собою. – Полтава: НМЦІЗО, 2002. – 47с.
6. Ільченко В.Р., Гуз К.Ж. Освітня програма “Доквілля”: концептуальні засади інтеграції змісту природничо-наукової освіти. – Київ-Полтава: ПОПОПП, 1999. – 123с.
7. Семиченко В.А. Психологія особистості. – К.; Видавець Ешке О.М., 2001. – 427с.
8. Кун М., Макпартленд Т. Эмпирическое исследование установок личности на себя // Современная зарубежная социальная психология: Тексты. – М.:МГУ, 1987. – С.180-197.
9. Моргун В.Ф. Інтедифія освіти: Психолого-педагогічні основи інтеграції та диференціації (інтедифії) навчання на прикладі шкільного циклу природничих дисциплін. Курс лекцій. – Полтава: Наукова зміна, 1996. – 78с.
10. Устименко Т.А. Экспресс-диагностика школы как целостной образовательной системы. - Полтава, 1993. – 28 с.
11. Моргун В.Ф. Мотивация разносторонней деятельности учащегося // Учителям и родителям о психологии подростка. – М.: Высшая школа, 1990. – С.91-129.
12. Матюхина М.В. Мотивация учения младших школьников. – М. - Педагогика, 1984. – 144с.

13. Юдіна Н.О. Розвиток мотивації навчання молодших школярів у процесі вивчення інтегрованих курсів. Автореф. дис. канд. психол. наук. – К., 2003. – 20с.